מפעלי ניר אמריקאיים "ישראלים" בחדרה

בעברית. הם נתבקשו להגיש חשבונות חדשים — באנגלית.

ההתנשאות של השיכבה המינהלית, דוברת־האנגלית, גרמה למרירות ולהתנגשויות לא מעטות. פעם אף היכה קאסון פועל ישראלי, נאלץ לאחר מכן להתנצל בכתב על לוח המודעות. ציון ביקש לרפא את המצב, שכר פסיכולוג מיוחד שיזריק את המנהלים ביחסי עבידה. הוא הובא מארצות־הברית, כמובן. הוא שוכן תחילה במלון אכדיה, עבר לאחר מכן למלון אסטור בנתניה. מדי בוקר היה המיפעל שוכר מונית מיוחדת, שתסיעו ממלונו לחדרה. משכורתו והוצאותיו של הפסיכולוג לשנה אחת: 24 אלף לירות.

★ ★ ★

סלאפסטיק הוליוודי

בשלבים הראשונים של קיום המיפעל, ניתן היה עדיין להתגבר על מיגרעות אלה. המיפעל היה עדיין קטן (כ־200 עובדים) וההנהלה יכלה להשתלט עליו, ואף לראות רווחים. מתוך אמונה בעתיד המיפעל, החליטו בעלי המניות להשקיע בו עוד 12 מיליון דולאר ולהרחיבו.

התקציב שנקבע מראש לביצוע עבודות ההרחבה — מלבד המכונות והציוד — היה 800 אלף לירות. כאשר הסתיימו העבודות, הגיע הסכום לשני מיליון לירות. יחד עם המכונות והציוד, נקבע הקציב של 10 מיליון דולאר. למעשה הסתכם בקרוב ל־14 מיליון. כי אם עד אז נהנתה רק קבוצה קטנה של מנהלים מן השפע חסר־הפיקוח, נתנה ההרחבה הזדמנות למאות אנשים להתעשר.

דבר אחד בלבד היה איכפת לציון: שהעבודה תסתיים במועד שנקבע. למען הרושם הציב במיפעל לוח ענק, שהכריז מדי יום על הימים שנותרו עד לסיום העבודה.

מה שקרה בשטח המיפעל בחודשי ההרחבה דומה יותר לסצינה מכורפת של סלאפסטיק הוליוודי. 900 פועלים הועסקו בשתי משמרות, 12 שעות למשמרת. מכוניות התרוצצו, פועלים צעקו, מנופים סירטרו. 50 איש היו אחראים לטיאטוא בלבד.

כל אחד יודע כי מספר זה מנופח. העבודה בוצעה על־ידי קבלנים, אשר שכרו בעצמם את הפועלים. את שכר הפועלים שילם המיפעל לקבלן, לפי מספר הפועלים שהעסיק. אחד הקבלנים עשה הסכם עם הפועלים, ניכה מכל אחד חמש לירות ליום. לכן כדאי היה לו להביא מספר גדול ככל האפשר של פועלים.

★ ★ ★

חבילה

פעלת כוח־עבודה עצום כזה דורשת תיכנון מדוקדק. ואילו הרחבת מיפעל הנייר נעשתה ללא תיאום מדוקדק בביצוע. כך קרה, למשל, שמיבנים הוקמו במקומות הלא־נכונים או בזמן הלא־נכון, כאשר עוד היה צורך לבצע עבודות־הכנה בשטח. חדר־האוכל, למשל, ניבנה שלוש פעמים; המרפאה ארבע פעמים. לצידי הכביש המוביל לשפת הים בחדרה אפשר לראות עד היום עיי ההריסות של מיבנים אלה.

כמובן, שהדבר הצריך משאיות. הן נשכרו לעבודה יומית. הנהגים שהו במיפעל 18 שעות ליממה, לפעמים, מבלי שיהיה להם מה לעשות. לפחות אחד מהם נראה צובע את משאיתו, באין לו עבודה אחרת. וזה — בתשלום מלא ויפה עבורו ועבור מכוניתו. לאוהרותיהם של עובדי המפעל התתיקים, שהתריעו על חוסר התועלת והתכנון, לא שם איש לב.

בא יום התיפעול. מיד הסתבר כי האוהרות היו מוצדקות. מנועים שלא הוצבו נכון, נשרפו והיה צורך להחליף את כל מערכת החשמל. כאשר הופעלה מכונת הנייר לנסיון, נתגלה לפתע כי כלי־עבודה, מפתחות ופטישים נשארו בצינורות הקיטור, גרמו נזקים למכונות. רשתות מכונות הנייר, שלא היו מחוזקות כהלכה למקומן, התמוטטו והוצאו מכלל שימוש. מחיר הרשת האחת: אלפיים דולאר. שלושה שעונים נמצאו שבורים והיה צורך להביא שעונים חדשים במטוס מגרמניה. במקלחות העובדים הועבר קו חשמל גלוי בגובה ראשו של אדם. היה צורך להעתיקו מחדש.

היה חשש כי ידיים שצברו רוחים פנטסטיים במשך ההרחבה היו מעוניינות בהמשך העבודה. כאשר הועלתה בפני ציון האפשרות כי אמנם נעשתה כאן חבלה, השיב ביהירות: „לא יתכן שיקרה דבר כזה במפעל שלי!"

כה משוכנע היה ציון ברמה הגבוהה של העבודות, שהוא אף שילם בונוסים ביד רחבה על יעול. מכונת ניהוח להברקת נייר, למשל, הורכבה במחצית הזמן שנקבע לכך. על יעול זה שולם בונוס של שלושת אלפים ל"י. כאשר הגיע המומחה הגרמני, קבע כי המכונה עומדת עקום. היא פורקה והוקמה מחדש.

היו גם גניבות פשוטות. מחסן ההרחבה הכיל רכוש ביותר ממיליון לירות. לפתע, עם סיום העבודה, הסתבר כי המחסן נשאר כמעט ריק. כלי־עבודה יקרים נעלמו במאות. כיצד קרה הדבר? בחפזונו לראות את העבודה מסתיימת, הורה המהנדס הקבוע רייס למחסנאי, לתת למנהלי־העבודה כל הדרוש להם, וכי עליו לאפשר להם כניסה חופשית למחסן. אלה נהגו לשלוח את פועליהם, שתבעו שירות מהיר מחוץ לתור. לעתים קרובות לא הספיק המחסנאי לרשום את הכלים שהוא עצמו מסר — לא כל שכן כלים שנלקחו מבלי ידיעתו.

לא חסר גם מיקרה משעשע. אחד מעובדי המיפעל הובא לדין על גניבה. הוא לא הואשם בגניבת משהו מתוך המחסן, חלילה, אלא בכך שגנב את עצם שער הברזל של המחסן. קבע השופט החדרתי, יוסף מרגלית: „הוכח שבמפעל היה אי־סדר רציני בקשר לשמירה על הציוד. הנאשם הוציא שער ברזל, שהוא חפץ גדול ובולט, ללא אישור הוצאה של המיפעל, דרך השער הראשי... אין ספק שמצב זה תרם הרבה לתוצאות."

★ ★ ★

„מיפעל הטעות"

כאשר הושלמו סוף־סוף עבודות־ההרחבה, עמדו במיפעל שתי מכונות לייצור נייר. החדשה יותר נועדה לייצר סוגי נייר עדינים, שלא היפקו מקודם. סוגים אלה כדאיים יותר מנייר העתון או הקראפט. אולם התברר כי המכונה החדשה אינה מסוגלת

כי מציון תצא תורה. כך האמינו בעלי המיפעל, בשמותם את רובוט וו. ציון כמנחל. ציון (אמצע) מרגים תירם ישראלי, ממנו קיווה להפיק תאית, בטכס כניסת החברה לבורסת ניויורק.

לייצר סוגים אלה. היה מי שאמר שאשם בכך איתו טרומן קאסון, וכעבור זמן אף פוטר. אולם גם אז לא יצרה המכונה את הסוגים המבוקשים.

כי היא פשוט לא נועדה לכך. באין ברירה, כדי שלא תעמוד מושבתת, הופעלה בייצור הסוגים הבלתי־משתלמים.

האחראי הבלעדי לבחירת קניית המכונה: רובוט ציון, שנסע לגרמניה ורכש אותה מבלי להיוועץ עם איש מאנשי המיפעל.

נוסף לזאת: אם ציון ואנשיו היו מסוגלים להשתלט על המיפעל הקטן, הרי אחרי ההרחבה שוב לא יכלו להשתלט על המימדים החדשים.

מכל מקום, התנשא עתה מיפעל גדול לתפארת. למיפעל כזה דרוש גם מיפעל תאית משלו. התאית היא חומר הגלם המוכנס למכונת הנייר, והיא מופקת מחומרים שונים בארצות שונות. הסתבר כי מחיר התאית שהמיפעל ייבא מחוץ־לארץ שווה כמעט למחיר הנייר המוגמר בחו"ל. על כן, החסכון האמיתי במטבע זר יתממש רק עם החלפת התאית הזרה בתאית מתוצרת מקומית. תאית זו אפשר לייצר, בין השאר, מקני תירס, או מקש. שני חומרים אלה ניתנים לגידול בארץ בקלות, כך שאם יוקם מיפעל לייצור תאית לא תארוב לו סכנה של שיתוק מפאת מחסור בחומר גלם. הוחלט איפוא להקים מיפעל לתאית. ליתר בטחון אף החלה הנהלת המיפעל בהכנת מלאי גדול של קש, לקראת היום בו יחל המיפעל המתוכנן בפעולתו. עובד המפעל, דויד שלי, נשלח לבולגריה לקנות קש. כי באותו זמן שררה בצורת בארץ והיה ספק אם תימצא כל הכמות הדרושה בישראל. הוא חתם על חוזה להספקה סדירה של קש בולגרי, ובקיץ 1959 הגיע המשלוח הראשון של 4000 טון. במרוצת הזמן, יחד עם הקש המקומי, הגיעה הכמות ל־20 אלף טון.

החזקת 20 אלף טון קש אינה בעיה קלה. החומר הדליק סודר במתבנים גבוהים, כשממטרות מתיזות עליו מים כדי להקטין את סכנת ההתלקחות. בסך הכל עלה הקש מיליון וחצי לירות ישראליות; ועוד חצי מיליון לירות הושקעו בחומרים כימיים, שיהיו דרושים לעיבוד הקש. על כל המצבור האדיר הזה שמרו באורח קבע 30 פועלים — דבר שלא מנע דליקה בקיץ האחרון.

כך קרה, שכאשר הונחה אבן היסוד של מיפעל התאית, ביוני אשתקד, היו כבר מובטחים כל הנתונים הראשוניים להצלחתו. מאז כבר הושקעו בו חמישה מיליון לירות, וכולם קוראים לו „מיפעל הטעות". כי המיפלצת התעשייתית האדירה שהוקמה, אינה מסוגלת לייצר תאית.

★ ★ ★

קש לטובע

הטעות היתה חנדסית, והיא כולה מונחת על שכמו של ציון. הוא תיכנן את הקמת המיפעל והוא פיקח לבדו על העבודה. משהסתיימה בניית המיפעל, הסתבר שנעשתה שורה ארוכה של שגיאות הנדסיות יסודיות, שלא איפשרו הפעלתו. הסתבר, למשל, כי מערכת להגשת וגריסת החומר הגלמי נבנתה לפי שתי שיטות מנוגדות. שיטה אחת בנויה על כך, שאל מכונות הגריסה, ההופכות את הקש לתאית, מגיע הקש יבש, בחבילות. שיטה אחרת מובילה את הקש, אחרי שרוסק, בתעלות מים אל המגרסות. בחדרה נבנו מכונות גריסה לקש יבש, בעוד הקש עצמו הובל למכונות בתעלת מים. היא הגיע רטוב אל המכונות, סתם את צינורות המעבר.

(המשך בעמוד 17)

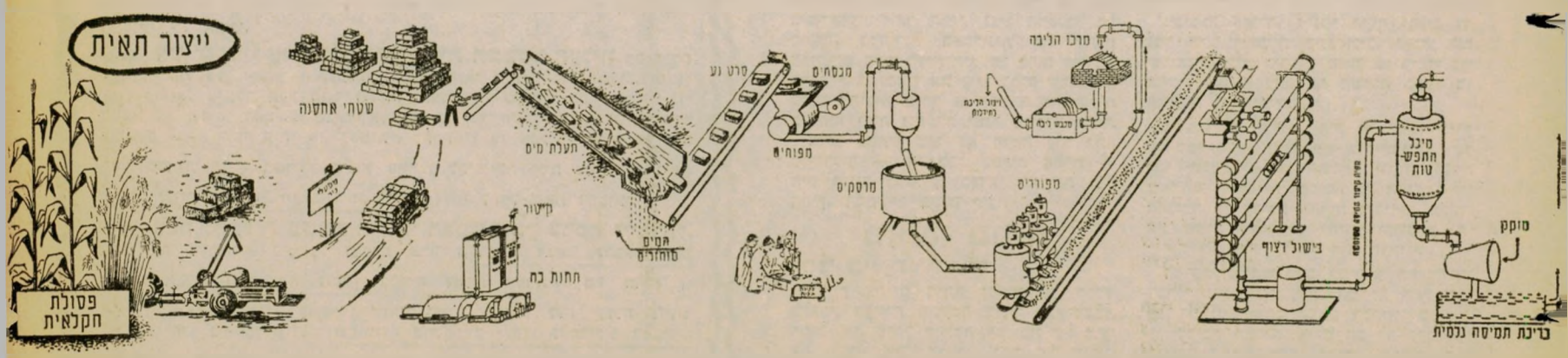

ציור זה מראה את החלק הראשון משלבי חייצור הרבים של מיפעל התאית החדרתי. משמאל נכנס הקש, שהוא החומר הגלמי, אל תעלת המים המובילה אותו למגרסה. אחת השגיאות של התיכנון, ששיתקו מיפעל זה עוד בטרם הופעל, היתה העברת הקש דרך תעלת־המים, בעוד שמכונת הגריסה וצינורות העיבוד תוכננו עלידי יצרניהם לקבל קש, או חומר גלמי מתאים אחר, כשהוא יבש.